

Liuksialan kuningatar

Kaarina Maununtyttären merkityksiä Sakari Topeliuksen kirjoituksissa

Jesse Saapunki

Kandidaatin tutkielma

Humanististen tieteiden kandidaatti, Historia

Humanistinen tiedekunta

Turun yliopisto

Syyskuu 2025

Turun yliopiston laatujärjestelmän mukaisesti tämän julkaisun alkuperäisyys on tarkastettu

Turnitin OriginalityCheck –järjestelmällä

Kandidaatintutkielma

Humanististen tieteiden kandidaatti

Jesse Saapunki

Liuksialan kuningatar

Sivumäärät: 26, 3.

Sisällysluettelo

Sisällysluettelo	3
1 Johdanto.....	4
2 Kaarina Maununtyttären monet kasvot.....	8
2.1. Kaarina modernin ajan kirjallisuudessa	8
2.2. Kaarinasta kasvaa aatelinainen.....	10
2.3. Liuksialan kuningatar	13
3 Topeliuksen Kaarina Maununtytär	18
3.1. Biografioiden merkitys 1700- ja 1800-luvuilla ja Topeliuksen <i>Maamme kirja</i>	18
3.2. Jumalan suunnitelma – Herder, Topelius ja naiset Jumalan luomakunnassa	20
3.3. Kaarinan kuvaukset <i>Maamme kirjassa</i> ja Topeliuksen luennoissa	21
4. Lopuksi	25
Lähdeluettelo	27
Liitteet	29
Liite 1. Kuva Kai Häggmanin naisten ja miesten polariteetti-ihanteista 1800-luvulla.....	29

1 Johdanto

Moninaisissa kansallisromanttisissa pyrkimyksissä 1800-luvun lopulla harva nainen sai suurta kunnioitusta ja asetettiin näkyvälle paikalle suomalaisuuden identiteetin rakentamisessa käytetyssä historiakuvauksessa. Rahvassyntyinen ja Ruotsin kuningattareksi noussut Kaarina Maununtytär (ruots. Karin Månsdotter, 1550–1612) muodostaa tälle poikkeuksen erityisesti kansallisromanttisessa Suomessa satuja, tarinoita ja oppimateriaaleja luoneen Sakari¹ Topeliuksen (1818–1898) kirjoituksissa. Vuonna 1865 perustettiin myös komitea suunnittelemaan Kaarinalle pystytettävää muistomerkkiä Turun tuomiokirkkoon – komitean tehtävät laajenivat miltei välittömästi kaikkeen muinaismuistojen tallennukseen ja huoltoon Turun tuomiokirkossa.² Topeliuksen lehtikirjoitus auttoi keräämään rahaa Kaarinan Maununtyttären hautamuistomerkkiä varten. Anna Ripatin väitöskirjassa *Jac. Ahrenberg ja historian perintö: restaurointisuunnitelmat Viipurin ja Turun linnoihin 1800-luvun lopussa* (2011) Ripatti esittelee *memoria*-tradition, jossa esi-isien haudoille asetettiin muistoesineitä ja siten haudan ympärille muodostui omanlaisensa muistamiskultti.³ 1800-luvun alussa kirkkoihin hautaamisen kieltämisen seurauksena hautaamiset siirtyivät kirkkotilasta kirkon ulkotiloihin hautausmaille. Samalla mahtisukujen esi-isien hautojen kunnioittaminen laajeni kansakunnan suurten historiallisten hahmojen kunnioittamiseen.⁴ Analysoin Ripatin tutkimuksen avulla Kaarina Maununtyttären hautamuistomerkin pystyttämistä, sekä laajemmin hänen merkitystään Suomen kansakunnan *exemplumina*, eli jälkipolville tarjottuna moraalisenä esimerkkinä, jonka jalanjalkia olisi hyvä seurata.⁵

Analysoin sitä, millaisia merkityksiä Sakari Topelius rakensi Kaarina Maununtyttären historialliselle hahmolle, hänen elämälleen ja toiminnalleen. Topelius käsitteli Kaarina Maununtytärtä useissa historiasta kertovissa teksteissään. Olen valinnut kahdeksi tutkimuskohteekseni Kaarina Maununtyttären kuvaukset *Maamme kirjassa* (1875, suomennettu 1876) ja Topeliuksen kevään 1864⁶ luennoissa, jotka käsittelivät historiaa ja

---

¹ Sakari Topeliuksen nimestä useimmiten käytetty kirjoitusasu on Zachris tai Zacharias, mutta olen valinnut käyttää Sakarin suomalaistettua nimeä, jotta se on yhdenmukainen muiden työssä esiintyvien suomalaistettujen nimien kanssa ja myös siten tunnistettavimmassa muodossa. Eniten tutkimuksessani käytetty muoto on kuitenkin Topelius.

² Ripatti 2011, 47.

³ Ripatti, 2011, 46.

⁴ Ibid.

⁵ Ibid.

⁶ Topelius, luennot 23.–26., 1864.

maantiedettä. Luennot sisältävät Kaarinan henkilön kuvausta useassa yhteydessä, sillä kyseiset luennot käsittelivät Vaasojen veljeksiä. Luennot on digitoitu Topeliuksen käsin kirjoittamista muistiinpanoista, joita hän käytti luennoillaan Keisarillisessa Aleksanterin yliopistossa Helsingissä. Vielä vuonna 1864 ei ollut olemassa yleisteosta Suomen koko historiasta, joten Topelius kokosi muistiinpanonsa aikaisemmasta ruotsalaisesta tutkimuksesta. Keskityn erityisesti Topeliuksen Kaarinaan yhdistämiin luonteenpiirteisiin ja hänen yleiseen asenteeseensa Kaarinaa kohtaan.

Ensimmäinen tutkimuskysymykseni on, miten 1800-luvun lopun tutkijat ovat hahmottaneet Kaarinan toimijuutta ajan kontekstissa. Toinen tutkimuskysymykseni onkin, miten Topelius pyrkii esittämään Kaarina Maununtyttären esimerkillisenä hahmona Topeliuksen aikakauden naisille, yhdistäen hänet 1800-luvulla vallinneeseen ihanteelliseen naiskuvaan. Etsin samalla vastausta kysymykseen, miksi juuri Kaarina valikoitui Topeliuksen teksteihin. Näin analysoin sitä, mikä Kaarina Maununtyttären asema ja merkitys oli Topeliuksen kirjoituksissa ja miten Kaarina Maununtytär ilmensi esimerkillisen naisen kuvaa kansallisromanttisessa Topeliuksen kirjallisuudessa ja opetuksellisessa sisällössä kokonaisuudessaan.

Maamme kirja, ruotsiksi *Boken om Vårt Land*, ilmestyi vuonna 1875. Topelius kirjoitti sen oppikirjaksi kansakoulun alimmille luokille. Kirja käännettiin suomeksi jo vuonna 1876, mutta sitä on sittemmin muokattu useaan otteeseen, ja suomeksi teoksesta on ilmestynyt viitisenkymmentä painosta. Käytän työssäni *Maamme kirjan* vuoden 1878 suomennettua painosta, joka on myös digitoitu.

Maamme kirja nivoutuu samaan suureen Euroopassa vallinneeseen 1800-luvun kansallisuusaatteeseen, kuin muutkin aikansa kansallisromanttiset tuotokset.

Kaarina Maununtyttäreestä Mari Hatavara huomauttaa, että vuonna 1905 Kaarinaa koskevan kertomuksen loppuun lisättiin Kaarinan laulu Eerikille, joka antoi ”lisäpuheenvuoron” yleensä *Maamme kirjassa* passiiviseen rooliin jääneille naisille. Kyseisen laulun on sanoittanut Sakari Topelius itse.⁷

Kaarina Maununtytär on toinen niistä naisista, jotka saivat *Maamme kirjaan* oman tekstikappaleensa. Kuningatar Kristiinaa koskevassa kappaleessa Topelius kuvailee Kristiinan kasvaneen ”oppineeksi ja mainioksi”⁸ kuningattareksi ja keskittyy Kristiinan myönteisiin

---

⁷ Hatavara, 2018, 98.

⁸ Topelius 1878, V.156, 109.

puoliin. Kaarinan saama erityinen huomio *Maamme kirjan* kappaleissa on kuitenkin selkeä, sillä kappaleen otsikkona on pelkästään Kaarinan nimi.

Matti Klinge korostaa laatimassaan Kansallisbiografian kuvauksessa sekä Sakari Topeliuksen väitettyä hempeyttä ja naisellisuutta, että naisihmisten roolia hänen elämässään, sisaresta äitiin ja tyttäriin.⁹ Vaikka en halua korostaa liikaa tätä yksityiskohtaa, voi Topeliuksen sympaattista asennoitumista naishahmoja kohtaan halutessaan tarkastella tämän linssin lävitse. Topelius osallistui esimerkiksi aktiivisesti keskusteluun naisen asemasta perheissä ja yhteiskunnassa ja muun muassa kritisoi naisten ”salonkikoulutusta”, jossa naisen tehtävänä oli olla mahdollisimman edustava ja jossa naisen toimijuus jäi oletettavasti heikoksi.¹⁰ Topelius korosti vahvasti erityisesti äitien tehtävää kasvattaa lapsista isänmaata rakastavia ja kunnioittavia.¹¹ 1800-luvun naisten hyveiksi eli tyypillisiksi ja toivotuiksi ominaisuuksiksi luettiin monen muun joukossa viattomuus, hurskaus, nöyryys, lempeys, kärsivällisyys, herkkyyt ja vaatimattomuus.¹² Tämän ajankuvan ja Topeliuksen käsityksen aion nostaa keskeisesti osaksi Topeliuksen motiiveja ja intentioita hänen kuvaillessaan Kaarinan Maununtytärtä ja tämän elämää. Koska *Maamme kirja* oli tarkoitettu koulukirjaksi oppikouluun, on syytä olettaa, että Topeliuksen kuvauksen Kaarina Maununtytär toimii esimerkkinä nuorille naisille. Topelius korosti teoksissaan nimenomaan seurattavia esimerkkejä lapsille ja nuorille – Topeliuksen mielestä romanttiset romaanit turmelivat kasvavan nuorison, sillä ne saattoivat tarjota huonoja esimerkkejä.¹³

Aluksi tarkastelen historiallista Kaarina Maununtytärtä nykytutkimuksen ja useiden erilaisten biografioiden valossa, asetan hänet ja hänen roolinsa naisena, äitinä, leskenä ja kuningattarena ajalliseen kontekstiin hyödyntäen erityisesti Anu Lahtisen kattavaa väitöskirjaa *Sopeutuvat, neuvottelevat, kapinalliset: naiset toimijoina Flemingin sukupiirissä 1470–1620* (2007). Analyysini tukena käytän lisäksi seuraavia tutkimuksia ajan aateliston ja erityisesti naisten elämästä: Lahtinen, A. & Ilmakunnas, J., *Perheen jäljillä: perhesuhteiden moninaisuus Pohjolassa 1400–2020* (2021), ja Persson: *Women at the Early Modern Swedish Court: Power, Risk and Opportunity* (2021). Nämä tutkimukset valottavat varhaismodernin ajan Ruotsin aateliston elämää ja naisten roolia näissä yhteisöissä.

---

⁹ Klinge 1997, muok. 2018.

¹⁰ Häggman 1994, 115.

¹¹ Ibid., 184.

¹² Ibid., 183.

¹³ Mari Hatavara, 2018, *II Maamme kirja ja kirja maastamme*, Lukukirja kansalaisten kasvatukseen. 23.

Peilaan sitten tutkimustietoa 1800-luvun lopulla julkaistuihin Topeliuksen historiallisiin teoksiin ja Topeliuksen historiografiaan. Analysoin Topeliuksen käsityksiä ihanteellisista naisista verraten sitä kansallisromanttisen ajan, sekä Topeliuksen säätyläistaustan suomalaiseen ihanteelliseen naiskuvaan. Tutkimuskirjallisuutenani tässä käytän Kati Mikkolan artikkelia: Suomen kehkeytyminen itseksensä – Herder ja Topeliuksen *Maamme kirja* alkuteoksessa *Herder, Suomi ja Eurooppa* (2006). Topeliuksen ajankontekstia valotan teoksella Kai Häggman *Perheen vuosisata: Perheen ihanne ja sivistyneistön elämäntapa 1800-luvun Suomessa* (1994). Käytän tutkimuksessani myös Tiina Miettisen tuoretta tutkimusta varhaismodernin ajan naisista 1700–2000 lukujen biografioissa teoksessa *Henkilöhistoria ja varhaismoderni aika* (2024).

2 Kaarina Maununtyttären monet kasvot

2.1. Kaarina modernin ajan kirjallisuudessa

Nykytutkimuksessa Kaarina Maununtyttären tarinaa esitellään useissa teoksissa ja hän on kuulopuheista tuttu monelle Turun linnassa vierailleelle tai Pirkanmaalla asuvalle. Hänestä on kirjoitettu montakin biografiaa, mutta aikalaislähteiden analyysia Kaarinan elämästä ja vaiheista on tehty viimeksi 40 vuotta sitten. Sitä vastoin Kaarinan tarina on poikanut lukuisia kaunokirjallisia teoksia, kuten Carita Forsgrenin *Kolmen kuun kuningatar* (2009), Bertha Wittin *Kaarina Maununtytär: Torimyymälästä valtaistuimelle* (1929) ja Mika Waltarin laajalti tunnettu *Kaarina Maununtytär: historiallinen romaani* (1942).

Yleisesti käytetyimmät, tunnustetuimmat ja historialliseen tarkkuuteen pyrkivät Kaarinan biografiat ovat C. J. Gardbergin *Turun linnan kolme Katarinaa* (1986) ja Anneli Mäkelä-Alatalon Kansallisbiografian artikkeli (1997, muok. 2013), joten käytän tutkielmassani niiden kuvauksia yleistietona Kaarinan elämästä täydentäen sitä kuitenkin muiden historioitsijoiden teoksilla, kuten Herman Lindqvistin popularisoivalla teoksella *Villit Vaasat* (2018). Erityisesti Lindqvist on tuonut lisäväriä kuvaan Kaarina Maununtyttärestä. Vaikka Lindqvist kirjoittaa popularisoituja historiateoksia, annan myös Lindqvistin kirjoitukselle painoarvoa, sillä hän toimii Ruotsissa hovihistorioitsijana.¹⁴

Kansallisbiografian lähteet ovat kaikki viime 1900-luvun puolelta, ja kirjoittaja Anneli Mäkelä-Alatalon artikkeli mukailee muitakin lukemiani Kaarinaa koskevia tekstejä; Kaarina on aina Eerikin kuolemaan asti poliittisten valtakamppailujen virran vietävänä ja saa itselleen sekä kielellisesti, että virallisesti aktiivisen toimijuuden. Erityisesti Lahtisen väitöskirja vahvistaa, että Kaarinalla oli hyvin pitkälti samanlainen toimijuuden piiri ja muodot kuin muillakin aikansa aatelisnaisilla ja Kaarina kaiken perusteella käytti näitä paikkoja enemmän tai vähemmän aktiivisesti. Lahtinen avaa myös aatelisnaisten toimintakenttää laajemmin; laillinen auktoriteetti oli naisen vaikea saavuttaa, mutta heillä oli enemmän tai vähemmän mahdollisuuksia saavuttaa sosiaalista, välillä hyvin korkeaakin, auktoriteettia. Tämä sosiaalinen auktoriteetti sittemmin yltää ensisijaisesti perhepiiriin.¹⁵

---

¹⁴ Wikipedian mukaan Lindqvist on avoimesti rojalisti, joten olen pyrkinyt ottamaan sen huomioon aina, kun referoin Lindqvistin kirjoituksia. Myös omien lukukokemuksieni perusteella hän keskittyy nimenomaan kuninkaallisiin ja aateliin.

¹⁵ Lahtinen 2007, 26–27.

Mielenkiintoisena teoksena nostan välillä esille myös ruotsalaisen naishistorioitsijan Ellen Friesin teoksen *Kuuluisia naisia. Pyhä Birgitta ja Kaarina Maununtytär*. (1891, suom. 1911), jossa Kaarina esitetään hieman eri valossa kuin Sakari Topeliuksen teoksissa. Pyrin näiden lähteiden avulla saamaan mahdollisimman kattavan kokonaiskuvan Kaarinasta ja vertaamaan sitä Sakari Topeliuksen käsityksiin. Omien kokemuksieni mukaan Kaarinaa koskeva lähdeaineisto on suurimmilta osin suullista perimätietoa, jonka oikeellisuutta on mahdotonta varmistaa, mutta perimätieto antaa silti kuvan siitä, miten Kaarina nähtiin ja koettiin. Erityisen yleinen varsinkin vanhemmissa teoksissa on nimenomaan Kaarinan tunne-elämän ja luonteen spekulointi. Tieto perustuu useisiin Kaarina Maununtytärtä käsitteleviin teksteihin¹⁶, joihin olen tätäkin tutkielmaa tehdessäni törmännyt.

Friesin teos (1891, suom. 1911) antaa mielenkiintoisimman ja poikkeuksellisen kuvauksen Kaarinasta. Fries kuvaa Kaarinaa turhamaiseksi ja rahan kanssa tuhlailevaksi. Friesin mukaan Liuksialassa asuessaan Kaarina oli tuhleri, sillä Kaarinan talous ei kannattanut ja kartano oli vuokrattava.¹⁷ Friesin patronoiva ja vähättelevä kuvailu Kaarinan älykkyydestä on vertaansa vailla pistävyydessään: ”Hänessä oli suurissa määrin sitä viisautta, joka lähtee enemmän sydäimestä, kuin päästä – Oliko hänen älynsä muuten etevä, on epävarmaa, mutta tuskin luultavaa.”¹⁸

Fries esittää runsaasti tapahtumia Kaarina Maununtyttären elämästä hovissa jopa ajalta ennen hänen kruunajaisiaan. Friesin lähdeaineistoa ovat aikaisemmat Kaarinan biografiat¹⁹ mutta koska Friesin historiankirjoitus on osittain spekulatiivista, tarkastelen hänen kuvauksiaan Kaarinasta vain osana 1800-luvun populaaria kirjallisuutta Kaarinasta. Fries listaa lähteikseen myös yhden aikalaiskuvauksen; Eerik XIV:n läheisimmän neuvonantajan, Yrjänä Pietarinpojan oman pojan Erik Jöransson Tegelin kuvauksen. Friesin teos on kuitenkin omiaan kiistämään 1800-luvun Suomessa yleisesti vallinneen käsityksen Kaarinasta ja tarjoaa vaihtoehtoisen kuvan alhaissäätyisestä ja nykyisen Suomen maaperällä kuolleesta Ruotsin kuningattaresta.

Suomen historiankirjoituksessa vallitseva kuva Kaarinasta on ollut hyvin myönteinen ja ylistävä. Kaarina on nähty kohtalon oikkujen uhrina, rauhallisena ja nöyränä nuorena naisena,

---

¹⁶ Mm. Mäkelä-Alatalo, Fries, Gardberg vain muutaman mainitakseni.

¹⁷ Fries 1891 (1911), 109.

¹⁸ Fries 1891 (1911), 85.

¹⁹ Fries listaa lähdeluettelossaan Ahlqvistin teoksen.

joka traagisen kohtalonsa jälkeen sai rauhan hovin myllerryksestä Liuksialan kartanossaan Ruotsin itäisessä osassa, Suomessa. Tämä käy ilmi Sakari Topeliuksen *Maamme-kirjan* (1875, suom. 1876) ”Kaarina Maununtyttärestä” -kappaleessa, jossa Topelius kuvaili Kaarinan ”yhtä hyvänluontoiseksi kuin hän oli kauniskin.” Anu Lahtisen ja Johanna Ilmakunnaksen mukaan 1800-luvun porvarillisen ihanneperheen hyveet heijastettiin usein varhaismodernin ajan perheisiin²⁰. Topelius kasvoi säätyläiskodissa ja vietti nuoruuttaan Runebergien luona, joten erityisesti vaimona ja perheen äitinä Kaarina sopii Topeliuksen ajan, mielikuvan ja yhteiskunnallisen aseman mukaan hyväksi esimerkiksi naisille.

2.2. Kaarinasta kasvaa aatelinainen

Anu Lahtisen väitöskirja *Sopeutuvat, neuvottelevat, kapinalliset: Naiset toimijoina Flemingin sukupiirissä 1470–1620* (2007) tarjoaa kattavan ja monipuolisen selvityksen siitä, mitä aatelinaiselta odotettiin ja miten Flemingin suvun aatelinaiset käyttivät valtaa 1500-luvun Ruotsissa. Koska Flemingin suku oli yksi keskeisistä korkeista aatelissuvuista Ruotsin itämaassa, voin olettaa, että kuvaus sopii aatelissukuihin laajemminkin. Väitöskirja esittää näkemyksen siitä, millainen ajan aatelinaisen rooli oli ja käytän tätä pohjana tutkimuksessani siitä, miten Kaarina sopeutui aatelin joukkoon entisenä, mutta vallasta syrjäytettynä kuningattarena nyt osana aatelistoa Ruotsin itämaassa.

Kaarinan tuominen hoviin meni tavan mukaisesti: ensiksi neito asetettiin hovineidoksi nuorelle prinsessalle. Tässä kohtaa lähteeni tarjoavat ristiriitaista tietoa. Cardbergin ja Topeliuksen mukaan Kaarina asetettiin Eerikin siskopuolen Elisabetin hovineidoksi, mutta Lindqvistin ja Perssonin mukaan Eerikin ja Agda Pietarintyttären viisivuotiaan aviottoman tyttären Virginian lastenhoitajaksi. Tällä ei ole kuitenkaan tutkimukseni kannalta suurta merkitystä. Tärkeintä on se, että missä tahansa tehtävässä toimiessaan Kaarinan esihenkilö eli hovin silloinen hovimestari (*hovmästarinnan*) valvoi työtä ja mitä todennäköisimmin opetti nuorelle tytölle hovietiketin mukaista käytöstä.²¹ Kaarina opetettiin myös lukemaan ja kirjoittamaan, mikä oli alhaissyntyiselle naiselle hyvin poikkeuksellista.²² Hyvin pian Kaarina kohosi yhdeksi monista Eerikin rakastajattarista, mutta Eerik oli selkeästi ajatellut position Kaarinalle valmiiksi: Kaarina synnytti jo vuonna 1566 Eerikille tyttären – vuosi hoviin

---

²⁰ Lahtinen 2021, 13.

²¹ Persson 2021, 89.

²² Kaarinalta ei ole säilynyt esimerkiksi päiväkirjoja, mutta hän on todistetusti kirjoittanut kirjeitä Tukholmaan.

saapumisensa jälkeen. Rakastajattaret eivät olleet Vaasa-hovissa mikään uusi näky ja Eerikillä oli näitä yhdeksän.²³ Vain kaksi tunnetaan nimeltä; Agda Pietarintytär, ”Caritas”, ja Kaarina itse. Osa rakastajattarista oli lyhytaikaisia, mutta Agda, joka synnytti Eerikille kaksi tytärtä, naitettiin Joakim Flemingille ja Agdalle annettiin muun muassa Växjön liepeillä oleva Eknaholmin tila.²⁴

Kaarinan arvostuksesta omana elinaikanaan voi kertoa se, että peilaten Lahtisen tutkimukseen, hän täytti ajan aatelisnaisen ihanteellisen mallin. Kunniakas rouva ja aviovaimo on miestänsä kohtaan nöyrä ja tarjoaa miehelleen neuvoja ja apua tiukoissa tilanteissa.²⁵ Kaarinan kerrotaan kaikissa tutkimissani aikalais- ja toisen käden lausunnoissa olleen nöyrä ja aviomiestensä tukena. Erityisen toistettu on tarina, jossa vain Kaarina voi rauhoittaa aviomiestensä surun ja raivokohtausten alhossa. Aviovaimon odotettiin lepyttelevän miestänsä ja ehkä siksi Kaarinan nähtiin onnistuneen kaikissa aatellisen aviovaimon velvoitteissa ja siksi hänen arvostuksensa nousi huolimatta hänen alhaisesta säädystään.²⁶ Näkemykseni jakaa Lindqvist, joka kertoo Kaarinan päässeen nopeasti sekä Eerikin että hovin suosioon ymmärtämällä paikkansa ja sen vaativan työn, mitä hänen tulisi tehdä tullaksensa osaksi hoviovia. Hän ei saisi tehdä virheitä.²⁷

Kruunajaistensa jälkeen Kaarina aateloitiin Månesköld-nimellä.²⁸ Kaarinasta käytettävä nimitys myös vaihtelee Kaarinasta Katariinaksi ja hänen muistomerkissään Turun tuomiokirkossa lukee ”Catharina Månsdotter”. Siispä lähteiden perusteella Kaarinan nimi olisi nykytapaan ilmaistuna siis Catharina Månesköld. Sukunimi ei ole kuitenkaan tullut vastaan muissa lähteissä. Lindqvistin mukaan Eerik piirsi Kaarinan aatellisvaakunan itse; Månsdotter voidaan leikkisästi tulkita myös kuun tyttäreksi ja siitä Eerik sai idean kuunsirppiin. Turun tuomiokirkon Kaarinan nykyisen leposijan Kankaisten kappelin ikkunamaalauksessa on tuo sinitaustainen kuunsirppivaakuna.²⁹

Anu Lahtisen tutkimuksen mukaan kuningas ja kuningatar edustavat vallan eri puolia, joista kuningattaruus on armolla hallitsemista ”armon valtiutta”.³⁰ Kun Kaarina nostettiin

---

²³ Persson 2021, 215–216.

²⁴ Lindqvist 2018, 168.

²⁵ Lahtinen 2007, 37.

²⁶ Ibid.

²⁷ Lindqvist 2018, 226.

²⁸ Lindqvist 2018, 241.

²⁹ Kuulin tarinan työskennellessäni Turun tuomiokirkossa kesän 2024.

³⁰ Lahtinen 2007, 49.

kuningattaren asemaan, kenties häät ja kruunajaiset lukitsivat lopullisesti Kaarinan aseman osana hovielämää ja aatelista. Huolimatta lopputuloksesta³¹ eli siitä, että aateli ei voinut hyväksyä Kaarinan kuningattaruutta, Kaarinan kruunaaminen ja toiminta Eerikin rinnalla korotti hänet lopullisesti aatelin joukkoon sekä paperilla että aatelissäätyläisten silmissä hänen käyttäytyttyään niin kuin kuningattaren ja aviovaimon tuli. 14-vuotias Kaarina sai koulutusta hovinaisen käytösmalleista hovissa ja lisäksi jäljitteli hyvin todennäköisesti ympärillä olevia naisia, sillä hän halusi kuulua joukkoon tai, kuten 1800-luvun lopun kansallisromanttiset kirjailijat haluaisivat uskoa, Kaarina oli sopeutuva, herkkä ja kohtelias neito ja aviovaimo ”jo luonnostaan”. Kaarinan sulautumisesta hoviin kertoo myös se, että Kaarina sai hyvin pian oman palvelusväkensä³² ja pääsyn kuninkaalliselle rahakirstulle, jonka varoilla hän tilasi itselleen ja ystävilleen runsaasti kankaita ja viinejä.³³

Perssonin mukaan Kaarinan ylihoviemäntänä pian hänen kruunajaistensa jälkeen kutsuttiin toimimaan muuan hyvin kokenut hovinainen Margareta Grip. Eerik käski Margaretia ”tulemaan ilman vastustusta välittömästi Hänen Majesteettinsa luokse” ja toimimaan jonkin aikaa Kaarinan ylihoviemäntänä. Vaatimuksina ylihoviemännälle oli, sen lisäksi että kuului korkeaan sukuun, ”puhua kuin ylhäinen nainen”, ”tottunut hoviin ja hovielämään” ja ”on ollut lapsuudesta asti hovissa”. Perssonin mukaan leskirouvia suosittiin, sillä he todennäköisimmin pystyivät jättämään perheensä ja taloutensa taaksensa. Pesti oli arvostettu ja suuri kunnianosoitus.³⁴ Viimeistään tässä vaiheessa Kaarinalle opetettaisiin arvostetun, vanhemman ylihoviemännän tai ylihovimestarinnan toimesta kuninkaallisia tapoja.

87 päivää Kaarinan kruunajaisten jälkeen Eerikin veljet ja ylhäisaateli nousivat kapinaan, tunkeutuivat joukkoineen Tukholmaan ja vangitsivat Eerikin.³⁵ Valtiopäivillä tammikuussa 1569 Eerik tuomittiin menettämään kruununsa Juhanalle.³⁶ Naiset eivät koskaan saaneet tuomiota maanpetturuudesta, joten kaikki Eerikiä vastaan nostetut syytteet Kaarina vältti aateliston tapojen mukaan, sillä Kaarina oli vain Eerikin ”poloisena” aviovaimona ja holhokkina.³⁷ Myös aatelille tyypillisesti Kaarinaan vedottiin, jotta tämä antaisi Eerikille

---

³¹ Kaarina ehti olla kuningatar 87 vuorokautta, kunnes aatelisto syrjäytti Eerik XIV:n ja Kaarina Maununtyttären ja korvasi kuninkaan Juhana III:nella.

³² Wikipedian mukaan Elin Andersdotter, Kaarinan ylihoviemäntä Margaretan jälkeen, osallistui Kaarinan ja Eerikin vankeusajalla yhteen Eerikin valtaan nostamiseen pyrkivään salaliittoon, jäi kiinni ja teloitettiin.

³³ Lindqvist 2018, 226.

³⁴ Persson 2021, 87–88.

³⁵ Cardberg 1986, 117–118.

³⁶ Ylikangas 2000.

³⁷ Lahtinen 2007, 52.

neuvoja ja hoitoa hänen toimiessaan vaimona eli miehensä neuvonantajana ja tukena. Kaarinan vankeusajan loppupuolelta on olemassa myös mielenkiintoinen aikalaiskuvaus, joka niukkuudessaan jättää paljon tilaa tulkinnoille. Vuonna 1577 Tukholmassa havaittiin Turun linnan tilikirjoissa jälkiä poikkeuksellisen suuresta kynttilöiden kulutuksesta linnassa. Kun Turun linnan voutia pyydettiin selittämään asiaa, kuului vastauksessa: ”Niin kauan kuin Kaarina Maununtytär oli linnassa, ei kynttilöitä koskaan yöllä sammutettu”.³⁸ Tämä voidaan nähdä yhtenä harvoista Kaarinan arvostusta kuvaavista aikalaiskuvaluksista, sillä ainakin mehiläisvahasta valmistetut kynttilät olivat kalliita.³⁹ Pian Eerikin kuoleman jälkeen Juhana III läänitti Kaarinalle kuninkaankartanon Liuksialasta Kangasalalta, jonne Kaarina tyttäreineen muutti.⁴⁰

2.3. Liuksialan kuningatar

Kaarina hoiti lähteiden mukaan leskeysvuosinaan kartanon taloutta onnistuneesti, mikä oli hyvin odotettua aatelisrouvalta ja josta Lahtisen mukaan kirposi rouville suurimmat kiitokset.⁴¹ Ilmeisesti tila menestyi, joten hän onnistui jälleen vastaamaan aikakauden ihanteisiin. Olisi saivartelua sanoa, ettei häntä tähän kasvatettu, sillä hänet otettiin osaksi hovia ja siten aatelistämää jo 14-vuotiaana ja Kaarina opetteli hovissa tavoille ja seurasi ympärillä olevaa maailmaa ja sen tapoja. Niin nykyään, kuin ennenkin, aviomiehen menetyks nähtiin vaikeana, kovana paikkana rouvalle.⁴² Kaarinan tapauksessa hän on voinut saada ympäriltä lisäsympatiaa värikkäiden kokemuksiensa vuoksi: nuorena ”hullun” kuninkaan hoviin, vallasta syökseminen, vankeus vuonna 1568, lapsestaan ja sitten aviomiehestään erottaminen vuonna 1573, ja lopuksi aviomiehen kuolema erillään vaimostaan ja lapsistaan vuonna 1577.⁴³ Nämä tekijät ovat ainakin viimeisen 200 vuoden aikana olleet merkittäviä Kaarinan hahmon romantisoinnissa ja tuoneet elämänkerralliseen kerrontaan dramatiikkaa. Listauksen pohjalta myös voi ymmärtää biografoissa usein viljellyn uhrinarratiivin, jossa Kaarina esitetään kohtalon, ja Eerikin, oikkujen uhrina.

---

³⁸ Gardberg 1986, 132.

³⁹ Perustuu kuulemaani Turun linnan oppaana ja oletan, että Turun linnassa poltettiin Kaarinan läsnä ollessa mehiläisvahakynttilöitä.

⁴⁰ Mäkelä-Alitalo, 1997, muok. 2013.

⁴¹ Lahtinen 2007, 68.

⁴² Lahtinen 2007, 75.

⁴³ Kaiken lisäksi kaksi Kaarinan ja Eerikin heille vankeudessa syntyneitä poikaa kuolivat pieninä. Toinen näistä, Henrik Vaasa (1570–1572), lepää haudattuna Tottin kappelissa Turun tuomiokirkossa.

Lahtisen mukaan erityisesti aatelisen leskirouvan uudelleennaimista vieroksuttiin. Leskeksi jäänyttä naista katsottiin suopeasti hänen turvattoman asemansa vuoksi. Kuninkaallisen lesken ei voitu katsoa koskaan menevän uusiin naimisiin – se ei olisi arvolle sopivaa.⁴⁴

Naimisiinmeno oli kuitenkin naisen turva ainakin taloudellisesti. Juhana III todennäköisesti koki, että hänen tulee Ruotsin kuninkaana turvata lesken asema lahjoittamalla tila "rakkaalle rouva Kaarina Maununtyttärelle, velivainajamme kuningas Eerikin leskelle". Topeliuksen mukaan Kaarina kirjoitti Juhanalle 1578 saadakseen Liuksialan tilan omistuksen itselleen elinajakseen, johon Juhanalla oli ehtona se, että Kaarina ”voisi osoittaa sen veron, mitä veljemme, autuas kuningas Eerik, oli määrännyt ennen kuin hän oli tullut vallasta”. Juhana ei tuota veroa saanut⁴⁵, mutta siitä huolimatta Kaarina sai Liuksialan omistuksen eliniäkseen.⁴⁶ Vuonna 1587 Juhana III vahvisti Liuksialan omistuksen myös Sigridille ja tämän rintaperillisille. Juhana oli tiedetysti höveli laajennettua perhettänsä kohtaan – kuninkaana ollessaan hän myös aateloi entisen jalkavaimonsa Kaarina Hannuntyttären (ruots. Karin Hansdotter; 1539–1596) ja hänen lapsensa Gyllenhjelmeiksi 1587.⁴⁷

Juhanalla saattoi toki olla muitakin motiiveja läänittää kartano Kaarinalle, kuin vain rakkaus ja kenties kolkuttava omatunto. Vaikka rakkautta ja huolenpitoa käytettiin usein syynä turvata esimerkiksi lesken tai tyttären tai sisaruksen asema ja toimeentulo,⁴⁸ oli Kaarina myös asunut Tukholman kuninkaanlinnassa samoissa huoneistoissa, kuin Juhanan ja Kaarina Hannuntyttären lapset, joista vanhin, Sofia (s. 1556)⁴⁹, oli 8-vuotias Kaarinan muuttaessa linnaan 14-vuotiaana vuonna 1565.⁵⁰ Tässä kontekstissa rakkaus ei suinkaan tarkoita sitä rakkautta, millaisena me näemme sen tänä päivänä. Lahtisen mukaan varhaismodernin ajan kirjeissä ja oikeudenkäynneissä ilmaistu rakkaus oli hierarkkinen ja erityisesti Kaarinan ja Juhanan kontekstiin asetettuna jollain tavalla velvoittava.⁵¹ Vaikka Lahtinen on nimenomaan tutkinut verisukulaisten välistä kirjeenvaihtoa ja puolustuksia oikeudenkäynneissä, arvostava

---

⁴⁴ Lahtinen 2007, 69.

⁴⁵ Olen itse kääntänyt sanan ”skatt” veroksi, mutta aarre on myös mahdollinen. En kuitenkaan usko, että kyse on mistään aarteesta vaan vain yksinkertaisesti Eerikin osoittamasta verosta tilalle. Myöhemmin luennolla ilmaistaan: ”Johan icke fann någon skatt, men likväl år 1587 slutligen gaf sin broders enka Liuxiala på lifstid.”, viitaten siihen, ettei Juhana ”löytänyt sellaista aarretta”, mutta olen ottanut vapauden suomentaa sen siten, ettei Juhana saanut tuota veroa. Merkitys pysyy samana – Juhanalla oli Kaarinalle ehto, se ei täyttynyt, mutta siitä huolimatta Juhana antoi Kaarinalle Liuksialan.

⁴⁶ Topelius 1864, 27. luento, 164.

⁴⁷ Mäkelä-Alatalo, 1997, muok. 2013.

⁴⁸ Lahtinen 2021, 90.

⁴⁹ Mäkelä-Alatalo, 1997, muok. 2013.

⁵⁰ Gardberg 1986, 117.

⁵¹ Lahtinen 2021, 82.

”rakas” -termi ilmaisee hyväntahtoisuutta.⁵² Tämän varjolla voidaan myös nähdä, että Juhana koki olevansa myös velvoitettu turvaamaan leskikuningattaren toimeentulon. Juhana myös on saattanut muistaa, kuinka Kaarina Hannuntytärtä kohdeltiin kuin herttuan puolisoa tämän asuessa Turun linnassa.⁵³

Gardbergin mukaan vuonna 1564 Vaasan veljekset päättivät turvata omien ja veljiensä jalkavaimojen elatuksen.⁵⁴ Kuningas Eerik XIV otti Hannuntyttären ja hänen tyttärensä kirjeellä ”kuninkaalliseen rauhaamme, turvaamme ja suojelukseemme”. Kirjeen sävy antaa ymmärtää, että aloite suojeluksen pääsemisestä oli Hannuntyttärellä itsellään.⁵⁵ Noustessaan kuninkaaksi Juhana III varmasti muisti tämän ja vahvistaessaan entiselle jalkavaimolleen Kaarina Hannuntyttäreille tilat ja ottaessaan hänet uudestaan suojelukseensa vuonna 1569 voidaan vahvasti olettaa, että hänellä oli sama aikomus koskien Kaarina Maununtytärtä, tapahtui mitä tapahtui.⁵⁶ Kaarina Maununtytär asui vuonna 1569 vankeudessa Tukholman linnan tilinkamarin huoneissa miehensä kanssa. Avioparin vankeus olisi kuitenkin nykymittapuulla enemmän kotiaresti; he eivät saaneet liikkua vapaasti, mutta elinolosuhteet pidettiin hyvinä.⁵⁷

Kattavin selvitys Kaarinan ajasta Liuksialassa löytyy C. J. Gardbergin teoksesta “*Turun linnan kolme Katariinaa*” (1986), josta käy ilmi, millainen äiti ja kartanonhoitaja Kaarina mahtoi olla. Vuonna 1575 Kaarinan ja Eerikin nuori poika Kustaa Eerikinpoika Vaasa⁵⁸ päätettiin ottaa pois äidiltään ja viedä hänet Juhanan sukulaisten luo Puolaan, pois maasta.⁵⁹ Eerikin poika uhkasi olemassaolollaan Juhanan perillisten oikeutta Ruotsin kruunuun ja alkoi olla sen ikäinen, jotta hänet voitaisiin ottaa mukaan Juhanan aktiiviseen oppositioon. Lahtisen mukaan aatelisnaisen äidin roolissa tuli olla huolehtiva, rakastava ja kurittava äiti.⁶⁰ Sekä nykystandardien, että aikalaissandardien mukaisesti voidaan olettaa, että pojan erottaminen äidistään toi ympärillä olevien sympatiat ja saattoi totta kai vaikuttaa Kaarinan kohteluun sekä hänen aikanaan, että tulevaisuudessa Kaarinasta kirjoitettaessa.

---

⁵² Lahtinen 2021, 84.

⁵³ Lindqvist 2018, 163.

⁵⁴ Gardberg, 2004, päiv. 2008.

⁵⁵ Ibid.

⁵⁶ Ibid.

⁵⁷ Ibid.

⁵⁸ Poika sai täten saman nimen kuin isoisänsä.

⁵⁹ Gardberg 1986, 132.

⁶⁰ Lahtinen 2007, 89.

Vuonna 1582 Kaarina ja hänen tyttärensä Sigrid Vaasa vierailivat Tukholmassa. Vierailun aikana Kaarina tapasi sekä Juhanan että kruununprinssi Sigismundin. Samaisella matkalla Kaarina tapasi myös Kustaa Vaasan leskikuningatar Katariina Stenbockin ja kuningatar Katariina Jagellonian.⁶¹ Keskustelujen sisältöä ei tiedetä, mutta eräässä tuonaikaisessa kirjeessä kerrotaan, että vierailun yhteydessä Kaarinalle palautettiin koruja ja muita esineitä, joita häneltä oli viety hänen ja Eerikin vankeuden aikana. Samassa kirjeessä vahvistetaan myös Kaarinan omistusoikeus Liuksialaan ja hänelle annetaan viisitoista taloa lisää.⁶²

Näistä seikoista voidaan olettaa, että Kaarina oli pidetty, sillä hänet otettiin vastaan ja häntä kestitettiin. Tapaaminen kuningattarien kesken saatiin järjestyseen, oli aloite kenen hyvänsä. Jos Kaarinasta ei pidetty aidosti, sen ei annettu näkyä ainakaan asiakirjoille ja Kaarinalle pyrittiin silti tapahtumia jokseenkin sovittelemaan. Se olisi ollut kuitenkin turhaa, sillä Kaarinan erikoiskohtelusta ei varsinaisesti hyötynyt kukaan. Siispä voidaan olettaa, että Kaarina nähtiin jonkinlaisena osana perhettä. Cardberg itse olettaa vahvasti, että tässä vaiheessa huhut Eerikin mahdollisesta myrkyttämisestä olivat saavuttaneet Kaarinan.⁶³ Sigrid sai joka tapauksessa lähteä Juhanan tyttären Annan ja pojan Sigismundin mukaan Puolaan. Sigridille maksettiin 6000 taalarin myötäjäiset ja Sigismundin tultua kruunatuksi Puolan kuninkaaksi, Juhana vahvisti myös myöhemmin Sigridin ja hänen mahdollisten jälkeläistensä perintöoikeuden Liuksialan tilaan.⁶⁴ Myöhemmin Sigrid mainitaan myös Juhanan ja Katariina Jagellonian tyttären Annan hovineitona Tukholmassa 1586.⁶⁵

Vuonna 1596 Kaarina tapasi maanpaossa eläneen poikansa Kustaan Tallinnassa. Cardbergin mukaan Kaarina oli yrittänyt saada poikansa takaisin Liuksialaan, mutta Kaarle -herttua oli jyrkästi kieltänyt sen. Kuitenkin Kaarle myöntyi siihen, että Kaarina ja Kustaa tapaavat valtakunnan rajojen ulkopuolella.⁶⁶ Tarinan mukaan Kaarina lahjoitti tapaamisessa pojalleen Eerikin päiväkirjat, jotka Kustaa panttasi eteenpäin ja jotka löydettiin myöhemmin kalojen käärepaperina torilta ja toimitettiin Tukholman Kuninkaalliseen kirjastoon.

---

⁶¹ Mäkelä-Alatalo, 1997, muok. 2013.

⁶² Cardberg 1986, 190.

⁶³ Ibid.

⁶⁴ Mäkelä-Alatalo, 1997, muok. 2013.

⁶⁵ Cardberg 1986, 191.

⁶⁶ Cardberg 1986, 192.

Kaarina menehtyi syyskuussa 1612 Liuksialan kartanossaan ollessaan noin 62-vuotias⁶⁷ ja hänet haudattiin Turun tuomiokirkkoon 21.3.1613.⁶⁸ Kaarinan maalliset jäännökset laskettiin ”kaksinkertaisella soitolla”⁶⁹ Pyhän Laurentiuksen kappeliin, joka tunnetaan nykyään paremmin nimellä Tottin kappeli Kaarinan lapsenlapsen Åke Tottin mukaan.

---

⁶⁷ Lähteet ovat hyvin ristiriitaiset koskien Kaarinan syntymävuotta, sillä siitä ei ole säilynyt mitään asiakirjoja, jos niitä alun perin edes oli. Joissain lähteissä se on 1549, joissain 1550. *Svenskt Biografiskt Lexiconin* mukaan Eerikin Kaarinalle laskemassa horoskoopissa tarkka syntymäaika on 6.11.1550.

⁶⁸ Mäkelä-Alatalo, 1997, muok. 2013.

⁶⁹ Gardberg 1986, 194.

3 Topeliuksen Kaarina Maununtytär

3.1. Biografioiden merkitys 1700- ja 1800-luvuilla ja Topeliuksen *Maamme kirja*

Historiallisina teksteinä biografiat ovat olleet historiankirjoituksessa aina läsnä.

Tutkimukselleni kaikkein olennaisimpana erittelen näistä naisia koskevat biografiat, mutta niitäkin voidaan tarkastella biografioiden kehittymiskulussa yleisellä tasolla. Ensimmäiset maininnat Kaarina Maununtytärestä historiallisessa biografiassa ovat peräisin Ellen Friesinkin lähteenä käyttämästä, Erik Jöransson Tegelin vuonna 1612 kirjoittamasta *Konung Eric den XIV: des historia --*⁷⁰, joka on eittämättä toiminut sittemmin Kaarinan myöhempien elämäkerrallisten tekstien biografioiden kantaäitinä. Kaarinasta omana itsenään aletaan kirjoittaa 1700- ja 1800- lukujen vaihteessa. Ensimmäisenä hänet mainitaan Turun akatemian kirjastonhoitajan Frans Michael Franzénin (1772–1847) teoksessa *Om Svenska Drottningar: Historisk tal i anledning af Konung Gustav IV Adolphs Förmalning med Prinsessan Fredrika Dorothea Wilhelmina af Baden* (1798). Teos oli suunnattu erityisesti naisille, sillä Miettisen mukaan jo 1700-luvun lopulla oltiin huolissaan naisten historiallisesta osaamisesta. Myös silloin korostettiin naisten roolia uuden sukupolven kasvattajina ja sen vuoksi myös tyttöjen koulutukseen tuli kiinnittää erityistä huomiota.⁷¹ Tämä sama motiivi oli myös Topeliuksella.

Vielä 1800-luvun puolessavälissäkin Ruotsissa vallitsi goottilainen historiankirjoituksen perinne, jossa historioitsija sai käyttää luovuutta ja jossa historiaa kirjoitettiin menestystarinaksi. Epämiellyttäviä asioita sai jättää sanomatta.⁷² Topelius oli paradoksaalisesti huolissaan romaaneiden negatiivisesta vaikutuksesta nuorisoon – hän oli urauurtava romantisoiva biografioiden kirjoittaja Suomessa. Vasta 1930-luvulla biografoilta alettiin vaatia edes jonkinlaista realismia.⁷³

Pohjoismaissa kansakoulutoiminta alkoi 1800-luvun puolessavälissä ja sen tehtävä oli sekä valmentaa koululaisia yhteiskunnan jäseniksi, mutta myös kertoa maan historiasta ja

---

⁷⁰ Koko kirjan otsikko on *Konung Eric den XIV: des historia, som förtäljer desz merckwerdiga handlingar, men i synnerhet de emot Sweriges då warande fiender förda krig, sammanskrefwen af framledne ståthållaren och cammar-rådet Eric Jöransson Tegel ... men nu: först af desz handskrift i allment tryck, jemte anmärkningar och et fullkomligt register, utgifwen af Anders Anton von Stiernman. Stockholm, trykt hos Lorentz Ludw. Grefing, på des egen bekostnad. 1751..* Stockholm. 1751. Löytämäni painos on siis luotu vuonna 1751 Tegelin kirjoituksesta ja digitoitu sittemmin.

⁷¹ Miettinen et. al 2024, 52.

⁷² Miettinen et. al 2024, 111.

⁷³ Miettinen et. al 2024, 113.

kirjallisuudesta.⁷⁴ Topeliuksen pedagoginen ote oli tunteisiin vetoava – lapsia ja nuoria tuli ohjata oppimaan tunteen kautta.⁷⁵ Mahdollisesti tästä syystä ”satusetä” ja runoilija Topeliuksen kirjoitustyyli oli värikäs ja runsas ilmaisussaan ainakin *Maamme kirjan* Suomen luontoa käsittelevissä kappaleissa. Siitä Hatavara on tehnyt kattavan kuvauksen teoksen digitaalisen edition johdantoon. Hatavara myös kertoo Topeliuksen nojanneen *Maamme kirjan* henkilöhistoriallisissa teksteissä erityisesti ruotsalaisen vertaisensa Anders Fryxellin biografiamaiseen lähestymistapaan.⁷⁶ Näistä edellä mainituista syistä voidaan olettaa, että Kaarina Maununtyttären elämä valikoitui pienbiografiaksi *Maamme kirjaan*. Hatavaran mukaan Topelius valitsi merkityksellisiksi näkemänsä henkilöt ja tapahtumat.

*Maamme kirja*a pidetään Suomen kansallishengen rakentajana ja yhteisen isänmaa-aatteen levittäjänä. Topelius eittämättä otti vaikutteita, kuten kuka tahansa muukin historioitsija ja kasvattaja, ympärillä olevan yhteiskunnan muutosten ja liikehdintöjen mukaan. *Maamme kirjan* kattavassa johdannossa Hatavara tulkitsee Topeliuksen *Maamme kirjan* rakennetta ja erilaisia valintoja Topeliuksen lähestymistavoille asettaen ne aikansa kontekstiin.

Kun hyvä äiti hoiti tehtävänsä pitäessään lapsiaan nuhteessa ja kurissa, tuli hän täyttäneeksi velvollisuutensa. Naisen ja äidin kutsumus oli 1800-luvulla korkeasti henkinen, pyhä ja ikuinen.⁷⁷ Topelius vetosi tähän kutsumukseen äideistä kansan kasvattajina, jossa naisen arvokkain tehtävä oli opettaa lapsia rakastamaan omaa kansaa enemmän kuin muita kansoja ja luoda siten perusta isänmaanrakkaudelle.⁷⁸ Samaa periaatetta Topelius siis toteutti *Maamme kirjassa*.

Häggman on myös luonut taulukon 1800-luvun kahden sukupuolen polariteeteista, jossa naiselle ja miehelle annetaan useita erilaisia, ihanteellisia tai universaaleina totuuksina pidettyjä attribuutteja. ([Liite 1](#)) Topelius tulee toistaneeksi näitä attribuutteja Kaarinan kuvauksissaan. Kaarinaa ei siten kuvailta millään lailla kapinalliseksi, vaan hänen henkilöahmonsa toistaa Topeliuksen ajan ihannenaisen mallia.

Miettinen määrittelee 1800-luvun naisten elämäkerrat, kuten muutkin 1800-luvun biografiat, biofiktioksi, jossa kuvailtaan sepitettyä elämäkerrallista tarinaa, joka pohjautuu vain osittain

---

⁷⁴ Holopainen et.al. 2018, I Johdanto.

⁷⁵ Hatavara, 2018, 33.

⁷⁶ Hatavara, 2018, 58.

⁷⁷ Häggman 1994, 184.

⁷⁸ Ibid.

tositapahtumiin.⁷⁹ Miettisen mukaan erityisesti Topelius kirjoitti biofiktiivisiä tekstejä naisista, joten käsittelen Topeliuksen kuvauksia Kaarina Maununtyttärestä tämän kautta.⁸⁰ Suurmiesten rinnalle tuli myös esimerkkejä naisista, jotka edistivät kansallisromanttista aatetta ja isäinmaallisia tarkoitusperiä.⁸¹

3.2. Jumalan suunnitelma – Herder, Topelius ja naiset Jumalan luomakunnassa

Artikkelissaan teoksessa *Herder, Suomi, Eurooppa* (2006) Kati Mikkola sivuaa myös *Maamme kirjan* naiskuvaa ja naisen roolia Topeliuksen kasvatuksellisessa filosofiassa. Mikkolan mukaan *Maamme kirjan* nainen oli ”hiljainen huoltaja”, jonka sovinnollisuutta ja lempeyttä Topelius piti suuressa arvossa.⁸² Myös Mikkola vahvistaa sen, että 1800-luvun naisen toimijuuden kenttä oli koti ja tärkeintä oli nimenomaan äidillisyyttä.⁸³

Mikkolan mukaan Topeliuksen käsitykset maailmasta, luonnosta ja historiasta perustuivat pitkälti filosofi Johann Gottfried Herderin (1744–1803) filosofiaan, jossa Jumala on asettanut historialle päämäärän ja jossa luonto on osa Jumalan tahtoa⁸⁴ – kaikessa on jumalallinen järjestys. Topeliuksen historianfilosofiassa siis kaikelle historian menneille tapahtumille ja eläneille henkilöille on oma paikkansa ja tarkoituksensa. Herderin ja siten myös Topeliuksen mukaan Jumala on asettanut ihmiskunnalle tavoitteeksi saavuttaa humaniteetti, eli oman olemuksen toteuttaminen.⁸⁵ Herderin filosofia oli valtaisan patriarkaalista, jossa kansakunta tulee rakentaa perheen mallin mukaisesti, jolloin kansakuntaa johtaa perheen pää, isä.⁸⁶ Täten voidaan nähdä, että yhteiskunnassa tulee jokaisen toteuttaa omalle sukupuolelleen tyypillisiä olemuksia ja siitä poikkeaminen olisi Jumalan tahdon vastaista. Tätä tukee myöhemmin myös Topeliuksen kuvaukset kuningatar Kristiinasta.

Topeliuksen naissympatiatkin ovat asetettavissa tämän ajan kontekstiin: 1800-luvun naisasialiikkeet määrittivät naisen tavoitetilan äidillisen, kodin matriarkan. Naisen tehtäväkenttä luoja luomakunnassa oli kodin sfääri. Tätä emansipatorista näkökulmaa kutsuttiin Mikkolan mukaan äitikansalaisuudeksi.⁸⁷ Topelius noudatti tätä, ajalleen hyvin

---

⁷⁹ Miettinen et. al 2024, 108.

⁸⁰ Miettinen et. al 2024, 109.

⁸¹ Ibid.

⁸² Mikkola 2006, 433.

⁸³ Ibid.

⁸⁴ Mikkola 2006, 419–420.

⁸⁵ Mikkola 2006, 425–426.

⁸⁶ Mikkola 2006, 433.

⁸⁷ Ibid.

”feminististä” linjaa omassa kasvatustyössään.⁸⁸ Siispä Kaarinan biografiaa *Maamme kirjassa* tulee tarkastella tämän läpi.

3.3. Kaarinan kuvaukset *Maamme kirjassa* ja Topeliuksen luennoissa

Topeliuksen kuvaus Kaarina Maununtyttärestä alkaa ulkonäön kuvailulla, kun Eerik huomaa Kaarinan ’erinomaisen kauneuden’. Kaarinan kauneus korostuu Topeliuksen kynästä, kun Topelius vertaa Kaarinan hyvänluonteisuutta hänen kauneuteensa. Häggmanin taulukossa naiselle hyviksi fyysisiksi ominaisuuksiksi nimetään muun muassa pehmeys ja pyöreys. Topelius ei kuitenkaan kuvaa näitä ominaisuuksia *Maamme kirjassa*. Vuonna 1864, kun Kaarinan arkku nostettiin ylös haudasta ja hänen ruumistaan tutkittiin, pastori Adolf Lindman pisti merkille Kaarinan pienet jalkaterät ja kauniit, korkeat nilkat.⁸⁹ Fries kuvaa Kaarinaa useissa kohtaa kauniiksi.⁹⁰ Voidaan siis olettaa, että Kaarina oli, jos ei todellisuudessa, niin 1800-luvun ajatuksissa ja kuvitelmissa kaunis. Mahdolliset säilyneet kuvaukset Kaarinasta kauniina naisena on hyväksytty sellaisenaan kyseenalaistamatta niitä. Miettisen mukaan kauneuden kuvailu oli tyypillistä 1800-luvun varhaismodernin ajan naisten biografioissa ja erityisesti Topelius mainitsi naisten kauneuden biografioissaan.⁹¹

Topeliuksen kuvauksessa Kaarinan läsnäolo vaikutti Eerikin mielialaan ja olemukseen positiivisesti – Kaarinan läsnäolo sai Eerikin ”muodon lempeäksi kuin päivänpaiste”.⁹² Tämä osittain tukee Lahtisen ja Häggmanin näkemystä siitä, mikä naisen rooli oli. Naisen tehtävä oli lepyttää aviomiestään ja olla tukena ja hoivana. Kappaleessa 142 *Kuningas Eerik ja Suomalaiset* Topelius kuvaa Eerikiä lujin sanankääntein, mikä osoittaa sen, että Topelius ei pitänyt Eerikiä suurella arvossa, vaan todennäköisesti huonona esimerkkinä 1800-luvun lukijoille. Ehkä siksikin Kaarina on saanut oman kappaleensa *Maamme kirjaan*; hän oli Topeliuksen mielestä esimerkillinen nainen ja vaimo ”vialliselle” miehellensä.

Maamme kirjan Kaarinan aikaa jalkavaimona ja hallitsijan puolisona ei kuvata runsaasti ja hänen ja Eerikin vallasta syökseminen on vain lyhyt maininta. Mielenkiintoisesti, toisin kuin Klingen Kansallisbiografian kuvauksessa, Topelius antaa Kaarinalle omaa toimijuutta käyttäessään ilmaisua ”muutti” Suomeen. Miettisen mukaan kuva 1500–1600-luvun

---

⁸⁸ Mikkola 2006, 433.

⁸⁹ Cardberg 1986, 199.

⁹⁰ Fries 1911, passim.

⁹¹ Miettinen 2024, 123.

⁹² Topelius 1878, V.143, 313.

kuningattarista onnettomina oli Franzénin kynästä ja toistuu myös Topeliuksen kuvauksessa.⁹³ Tätä tukee Topeliuksen tyyli runollisen ja traagista kohtaloa korostavan kappaleen lopussa: ”Siellä [Liuksialan tilassa] on tämä kauan itkenyt yksinäisyydessään kyyneleitä, ei kukistuneen kruununsa tähden, vaan onnettoman kuningas Eerikin ja maapakolaisuudessa olevan poikansa tähden.”⁹⁴

Kuten monessa muussakin lukemassani lähteessä, Kaarina esitetään hänen elämänsä miesten, erityisesti Eerikin, kautta. Kahdessa kohtaa tekstiä korostuu myös se, ettei Kaarina Topeliuksen mukaan koskaan halunnut kuningattareksi, vahvistaen edelleen kuvaa siitä, että Kaarina joutui kohtalonsa ”uhriksi”. Naisten toimijuus on usein 1800-luvun historiankirjoituksessa passiivinen ja vastaanottavainen erityisesti varhaismodernin ajan biografioissa.⁹⁵ Tätä korostaa entisestään Topeliuksen kuvaus kuningatar Katariinasta tekstin myöhemmissä kappaleissa. Topelius kyllä myöntää Katariinan olleen ”oppinut ja mainio” kuningatar, mutta hänen ominaisuuksikseen hän listaa ylävämielisyyden, nerokkuuden, juonikkaan ja itsevaltaisen.⁹⁶ Nämä attribuutit sopivat parhaiten Häggmanin taulukon⁹⁷ mukaan miehelle. Siispä Topelius ilmaiseekin Katariinalla olleen ”miehen pää ja rohkeus”, mutta ei ”vaimon sydäntä” – ominaisuutta, joka oli ihanteellinen naiselle. Topeliuksen historian- ja uskonnonfilosofiaa täydentää se, että Kristiinasta kirjoittaessaan hän ikään kuin varoittaa kirjaa oletettavasti lukevia tyttöjä; ”Hän [Kristiina] ymmärsi kaikkia, paitsi Jumalan pelkoa ja itsensä kieltää”,⁹⁸ muistuttaen kenties oppilasta siitä, että tämä ei ole kuitenkaan naisen paikka yhteiskunnassa.

Englannin kuningatar Elisabet I (1533–1603) on puheessaan joukoilleen vuonna 1588 kuvannut itsellään olevan ”naisen heikko ja ponneton ruumis, mutta – kuninkaan – sydän ja vatsa”.⁹⁹ Muun muassa tällaista retoriikkaa miehen ominaisuuksista naisen ruumiissa on käytetty uudelta ajalta asti omavaltaisen kuningattaruuden oikeutuksena maailmassa, jossa Jumala on luonut miehen ja naisen erilaisiin tehtäviin.¹⁰⁰

---

⁹³ Miettinen 2024, 118.

⁹⁴ Topelius 1878, V.143, 314.

⁹⁵ Miettinen 2024, 122.

⁹⁶ Topelius 1878, V.156, 340.

⁹⁷ Ks. liite 1.

⁹⁸ Topelius 1878, V.156, 340.

⁹⁹ Valtonen 2022, 189.

¹⁰⁰ Valtonen 2022, 13–17.

Luennoissaan keväällä 1864 Topelius keskittyi *Maamme kirjan* tapaan kuvaamaan Kaarinaa osana Suomen historiaa. Topeliuksen tuli ikään kuin luoda yleinen katsaus Suomen historiaan yliopistossa pidetyille luennoilleen. Luentojen kuvaus Kaarinan elämästä on huomattavasti kattavampi kuin *Maamme kirjan* teksti. Luennoilla Topelius pyrki luomaan historianäkemyksensä mukaan historian ”punaisen langan”, jossa tarkasteltiin tapahtumien syitä ja seurauksia.¹⁰¹ 1500-luvun lopun tapahtumiin päästiin pureutumaan tarkemmin varmastikin myös siksi, että luennot oli osoitettu kypsemmälle kuulijakunnalle, siinä missä *Maamme kirjan* tarkoitus oli olla käytössä kansakoulussa lapsille ja nuorille esimerkillisenä lukemistona.

Kaarinan kauneuden kuvaus Kaarinan ja Eerikin tapaamisessa korostui ensimmäisenä luennossa.¹⁰² Topeliuksen mukaan Kaarina toimi puoliksi prinsessa Elisabethin hovinaisena ja puoliksi oppilana prinsessan koulutuksen ohessa.¹⁰³ Topelius lisäsi kuvaukseensa hyvin ulkokohtaista kuvausta, jossa Kaarinan ulkoinen kauneus kehittyi hänen sivistyksensä, viehätyksensä ja sydämenhyvyytensä kanssa samaan aikaan, ettei ”kukaan voisi sitä kieltää.”¹⁰⁴ Tässä Topelius tuli ylentäneeksi Kaarinan ominaisuudet ihanteellisiksi naisen ominaisuuksiksi kuten hyvydeksi ja henkevyudeksi. Topelius esitti, että Kaarinan ja Eerikin välisessä suhteessa Kaarinan ensimmäinen tunne oli kiitollisuus, todennäköisesti siksi, että Eerik oli ottanut Kaarinan hoviin. Tässä Topelius korosti Kaarinan nöyryyttä ja sitä, kuinka Kaarina reagoi olosuhteisiin.

Myöhemmin Topelius kuvasi Kaarinan aikaa hovissa. Topelius kertoi useasta tilanteesta, joissa Kaarina suhtauduttiin hovissa epäillen ja alentavasti.¹⁰⁵ 1800-luvun Kaarina Maununtyttären biografiat olivat lähinnä sääty-yhteiskunnan kritiikkiä aatelista kohtaan.¹⁰⁶ Siispä Topelius luennoissaan myös asetti Kaarinan ja aateliston toisiaan vasten jo ennen Kaarinan kruunajaisia, joista Topelius puhui seuraavassa luennossaan 7.4.1864.¹⁰⁷ Kruunajaisluento oli Kaarinan osalta lyhyt ja niukka. Seuraavat luennot aina 27. luento asti sivuuttivat Kaarinan roolin suurimmalta osin, koska ne käsittelevät Eerikin vallasta syöksemistä ja Juhanan valtaannousua, sekä Eerikin vankeutta. On mielenkiintoista, ettei

---

¹⁰¹ Grandell, 99–100.

¹⁰² Topelius 1864, 23, 151, 12.

¹⁰³ Ibid.

¹⁰⁴ Ibid.

¹⁰⁵ Topelius 1864, 23, passim.

¹⁰⁶ Miettinen 2024, 124.

¹⁰⁷ Tulevissa luennoissa Kaarinan nimi muuttuu Katariinaksi hänen kruunajaistensa myötä.

Topelius maininnut Kaarinaa kuin kerran. Topelius vertasi Eerikiä Kristian II:een ja toi mukaan myös Kaarinan, jota Topelius vertasi Dyvekeen, Kristian II:n vaimoon, siten, että molemmat naiset uskollisesti rakastivat ”ailahtelevia despoottejaan”.¹⁰⁸

Luennolla 27 (7.4.1864) Topelius käsitteli Kaarinaa laajemmin. Luennon loppu on ikään kuin muistokirjoitus Kaarinalle. Lähellä luennon kirjoittamisajankohtaa lienee ollut Kaarinan muistomerkin rahankeruu. Topelius kuvaili Kaarinaa onnettomaksi Eerikin leskeksi, jota kaikki kunnioittivat ja rakastivat hänen lempeytensä, hurskautensa¹⁰⁹ ja hyväntekeväisyytensä tähden. Aikalaisten mainintoja tai merkintöjä Kaarinan uskonnollisuudesta ei ole säilynyt, mutta 1800-luvulla uskonnon merkitys perhe-elämässä oli valtaisa ja naisen roolimalli tuli Raamatusta.¹¹⁰ Uskonnollinen nainen oli siis ajan ihanne ja tämä heijastui myös Kaarinan kuvaukseen.

Lopuksi luennossaan Topelius myös vertasi Kaarinaa *Raamatun* Esteriin, kun hän luennoi Kaarinalle tehdystä hautakirjoituksesta.¹¹¹ Palvelijan tytär Ester valittiin kuninkaan puolisoiksi, joka ilmoitti miehelleen salamurha-aikeista ja lepytti sitten kiihtynyttä miestään ja esti näin Persian juutalaisten kansanmurhan.¹¹² 1800-luvun katekismustauluissa, mitä pidettiin talojen seinillä opetuksiksi perheille, ihannenaista usein verrattiin *Vanhan testamentin* naisiin, joiden joukkoon Ester myös kuuluu. Kaarinan tarina on siis myös *Vanhan testamentin* näkökulmasta osittain samaa kertomusperinnettä ja siten voinee kiinnostaa myös 1800-luvulla naisen esikuvana.

On vaikea löytää Topeliuksen kirjoituksista näin selkeää ilmaisua siitä, millainen nainen oli kaikkien rakastama ja arvostettu. Kun Topeliuksen kattavat ja arvostavat kertomukset Kaarinasta yhdistää Topeliuksen biografiseen ja kasvatukselliseen historiankirjoitukseen, herderiläiseen historian- ja uskonnonfilosofiaan sekä 1800-luvun ihannenaisen malliin, on selvää, että *Maamme kirjan* ja yliopistoluentojen Kaarina Maununtytär on valittu esimerkiksi Topeliuksen ajan naisille ja tytöille ja siksi erikseen nostettu esiin myös *Maamme kirjassa*. Topeliuksen tarkoitusperät ovat olleet kaikesta päätellen hyväntahtoisia sekä naisia ja naisen asemaa edistämään pyrkiviä.

---

¹⁰⁸ Topelius 1864, 25, 5.

¹⁰⁹ Käytän tätä suomennosta sanasta ”fromhet”.

¹¹⁰ Häggman 1984, 134–140.

¹¹¹ Topelius 1864,

¹¹² Ester, Wikipedia.

4. Lopuksi

Kaarina Maununtytär oli omana aikanaan, jollei arvostettu, niin hyväksyty hahmo. Kaarinan kuvaukset 1800-luvun historiankirjoituksessa ovat kuitenkin erittäin suopeat ja yleisesti nuo ”ruusunpunaiset lasit” liittyvät 1800-luvun uskonnolliseen ja kansallisromanttiseen käsitykseen armeliaasta, nöyrästä ja kohtalon oikkujen rankaisemasta, mutta viattomasta ja hurskaasta rahvaantyttärestä, joka joutui osaksi kuninkaallisten veljesten keskinäisiä taistoja, rauhoitti miestänsä ja toimi tälle tukena ja jolle vihdoinkin suotiin rauha hovin myllerryksistä Ruotsin itämaasta Roineen rannoilta.

Mahdollinen aikalaisarvostus yhdessä hänen Suomessa sijaitsevaan viimeiseen leposijaansa oli omiaan luomaan Kaarinasta merkittävän naishenkilön, kun suomalainen kansallisromantiikka heräsi yhdessä muun Euroopan kanssa. Edelleen on mahdollista törmätä jopa käsityksiin, että Kaarina olisi suomalaissyntyinen, mikä viittaa tarpeeseen omia Kaarina Maununtytär ja hänen tarinansa suomalaisten omaisuudeksi.

Pasi Jaakkolan mukaan Topeliuksen rooli kasvatuksessa oli hyvin uskontopedagoginen; hänen tavoitteenaan oli kristilliskansallinen sivistysprojekti.¹¹³ Topeliuksen mies- ja naiskuvat kumpusivat juutalaiskristillisestä binäärisestä perinteestä, jossa Jumala oli luonut naisen ja miehen ja heille oli erilaiset roolit Jumalan luomakunnassa. Kaarinan kuvaaminen kauniina ja hyväsydämisenä sekä aviomiestänsä lepyttelevänä ja vaikeuksiin ajautuneena uhrina osoitti, että 1800-luvun naisten biografoissa nainen uhrautuu isänmaansa hyväksi.¹¹⁴ Topelius pyrki vahvistamaan tätä kuvaa naisen asemasta, sillä hänen käsityksensä oivallisesta kansakunnasta, luonnosta ja siten miehen ja naisen rooleista perustuivat jumalalliseen suunnitelmaan, jossa kaikella historialla on päämääränsä kansakunnan nostattajana muiden joukosta.

Huomattavaa kuitenkin on, että siinä missä 1800-luvun puolessavälissä ja sen jälkeen Kaarina kelpasi esimerkiksi ajan naiselle, Kaarina ei kuitenkaan edustanut täyttä puhtautta: hän ja Eerik olivat saaneet lapsia avioliiton ulkopuolella. Aviorikos kiinnosti 1800-luvulla kirjallisuudessa ja Kaarina oli kaikesta hyveellisyydestään huolimatta ”langennut nainen”.¹¹⁵ Tämä seikka Kaarinan elämästä on kuitenkin sivuutettu ja erityisemmin tulkintoja Kaarinan toimijuudesta muuna kuin aviomiehensä lepyttelijänä ei ole tehty.

---

¹¹³ Jaakkola 2011, 192.

¹¹⁴ Miettinen 2024, 123.

¹¹⁵ Miettinen 2024, 125.

Tutkielmani jatkotutkimusmahdollisuuksia on monia. Topeliuksen naiskuvasta ja tavasta nähdä naiset osana historian jumalallista kansakunnan jatkumoa on löydettävissä niukasti. Kun sen yhdistää Klingen kuvaukseen siitä, että Topelius kasvoi naisten ympäröimänä ja työskenteli naisten kanssa ja naisten koulutuksen hyväksi¹¹⁶, voi teemasta saada laajankin tutkimusongelman.

---

¹¹⁶ Klinge 1997, muok. 2018.

Lähdeluettelo

Alkuperäislähteet

Fries, Ellen: *Kuuluisia naisia: Jeanne d’Arc, Maria Teresia, Vittoria Colonna, Madame de Sévigné; Kuuluisia naisia: Ebba Brahe ja Kristiina kuningatar; Kuuluisia naisia: Pyhä Birgitta ja Kaarina Maununtytär*. Alkuteos: Märkvärdiga qvinnor / Serie 2. Svenska qvinnor (1891). Käänt. tuntematon. Otava, Helsinki 1911.

Topelius, Zacharias: *Föreläsningar i geografi och historia: Vårterminen 186, 1854–1875*. Toim. Jens Grandell. Svenska litteratursällskapet i Finland (myöh. SLS), Helsinki. 2020. Digitaalinen editio. <https://topelius.sls.fi/fi/collection/213/cover> [haettu 20.2.2025]

Topelius, Zacharias: *Maamme kirja*. 1875, suomennos 1876. Toim. Reeta Holopainen, Sakari Katajamäki ja Ossi Kokko. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura (myöh. SKS) ja SLS. 2018. Digitaalinen editio.

[https://maammekirja.sls.fi/index.php?p=texts&bookId=28#itemId=28_1&sectionId=ch6&positionId=pos143&columns=\[\[ih\],\[-1\],\[lt\],\[-1\]\]](https://maammekirja.sls.fi/index.php?p=texts&bookId=28#itemId=28_1&sectionId=ch6&positionId=pos143&columns=[[ih],[-1],[lt],[-1]]). [haettu 23.11.2023]

Tutkimuskirjallisuus

Gardberg, C. J.: *Karin Hansintytär*. Kansallisbiografia-verkkojulkaisu. Studia Biographica 4. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 1997–. 2004, päivitetty 2008.

<http://urn.fi/urn:nbn:fi:sks-kbg-002799> [haettu 11.9.2025]

Gardberg, Carl Jacob: *Turun linnan kolme Katarinaa*. Alkuteos: Tre Katarinor på Åbo slott (1985). Käänt. Irma Savolainen. Otava, Helsinki 1986.

Hatavara, Mari, Holopainen, Reeta, Katajamäki, Sakari ja Kokko, Ossi: Johdanto.

– Zacharias Topelius, *Maamme kirja*. Digitaalinen editio. Toim. Reeta Holopainen, Sakari Katajamäki ja Ossi Kokko. Helsinki, SKS ja SLS

[https://maammekirja.sls.fi/index.php?p=texts&bookId=28#itemId=28_1&sectionId=ch6&positionId=pos143&columns=\[\[il\],\[-1\],\[lt\],\[-1\]\]](https://maammekirja.sls.fi/index.php?p=texts&bookId=28#itemId=28_1&sectionId=ch6&positionId=pos143&columns=[[il],[-1],[lt],[-1]]) 2018. [haettu 11.6.2025]

Häggman, Kai: *Perheen vuosisata: perheen ihanne ja sivistyneistön elämäntapa 1800-luvun Suomessa*. Helsingin yliopisto. Kustantaja: Suomen historiallinen seura. 1994.

Jaakkola, Pasi: *Topeliaaninen usko – Kirjailija Sakari Topelius uskontokasvattajana*.

Helsingin yliopisto 2011. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-10-6797-6> [haettu 11.6.2025]

Klinge, Matti: *Topelius, Zachris*. Kansallisbiografia-verkkojulkaisu. Studia Biographica 4. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 1997– (päivitetty 12.1.2018) (viitattu 9.9.2025) <http://urn.fi/urn:nbn:fi:sks-kbg-002854> [haettu 11.6.2025]

Lahtinen, Anu: *Sopeutuvat, neuvottelevat, kapinalliset: naiset toimijoina Flemingin sukupiirissä 1470–1620*. Bibliotheca Historica 108. SKS, Helsinki 2007.

Lahtinen, Anu; Ilmakunnas, Johanna; Aalto, Ilana: *Perheen jäljillä: perhesuhteiden moninaisuus Pohjolassa 1400–2020*. Vastapaino, Tampere 2021.

Lindqvist, Herman: *Villit Vaasat*. Alkuteos: De vilda Vasarna. En våldsam historia (2016). Käänt. Heikki Eskelinen. WSOY, Helsinki 2018.

Miettinen, Tiina: Lupa kuvitella – Varhaismodernin ajan naiset biografioissa 1700-luvulta 2000-luvulle. Teoksessa: *Henkilöhistoria ja varhaismoderni aika*. Toim. Jenni Lares, Raisa Maria Toivo ja Mari Välimäki. SKS, Helsinki 2024, 108–139. Sähköinen aineisto. <https://oa.finlit.fi/books/e/10.21435/ht.292> [haettu 11.6.2025]

Mikkola, Kati: Suomen kehkeytyminen omaksi itsekseen – Herder ja Topeliuksen Maamme kirja. *Herder, Suomi, Eurooppa*. Toim. Sakari Ollitervo & Kari Immonen. SKS, Helsinki 2006, 414–444.

Mäkelä-Alitalo, Anneli: *Kaarina Maununtytär*. Kansallisbiografia-verkkojulkaisu. Studia Biographica 4. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 1997– (päivitetty 5.2.2013) (viitattu 9.9.2025) <http://urn.fi/urn:nbn:fi:sks-kbg-000519> [haettu 23.11.2024]

Persson, Fabian: *Women at the Early Modern Swedish Court: Power, Risk, and Opportunity*. Amsterdam University Press 2021. Sähköinen aineisto. <https://doi.org/10.1515/9789048543533> [haettu 4.6.2025]

Ripatti, Anna: *Jac. Ahrenberg ja historian perintö: restaurointisuunnitelmat Viipurin ja Turun linnoihin 1800-luvun lopussa*. Suomen Muinaismuistoyhdistys, Vammalan kirjapaino, Sastamala 2011. Sähköinen aineisto. <https://edition.fi/smy/catalog/book/1011> [haettu 11.6.2025]

Valtonen, Pekka: *Naisia valtaistuimella: Kuningattaria ja keisarinnoja uuden ajan alun Euroopassa*. Gaudeamus, Tallinna 2022.

Liitteet

Liite 1. Kuva Kai Häggmanin naisten ja miesten polariteetti-ihanteista 1800-luvulla

NAINEN JA NAISELLISUUS		MIES JA MIEHEKKYYS	
FYSIO- LOGIA:	Pehmeä, pyöreä, heikko	—	kulmikas, karvainen, vahva
	ärsykkeille alttiimpi hermosto	—	tasapainoisempi hermosto
	ohut veri	—	paksumpi veri
	enemmän nesteitä	—	nesteitä sopusuhtaisemmin
	suhteessa ruumiinpainoon	—	suhteessa ruumiinpainoon
PSYKO- LOGIA:	tunne	—	järki
	passiivinen	—	aktiivinen
	itsensäuhraaminen	—	itsekkyyys
	hyvä	—	viisas
	taipuisa, koossapitävä	—	joustamaton, hajoittava
	henkevä	—	karkea
ELÄMÄ:	oleminen	—	tekeminen
	palvelee	—	hallitsee
	rakentaa, säilyttää	—	luo, tuhoaa
	pakenee	—	kamppailee
	jatkuvuus	—	muutos
	sidotumpi luontoon ja ruumiiseen	—	ylittää luonnon rajoitukset
	konkreettinen ajattelu	—	abstrakti ajattelu
	subjektiivinen	—	objektiivinen
	altis uskonnollisuuteen	—	uskonnollinen kamppailu, epäily
	siveellinen rakkaus	—	aistillinen intohimo
TAIDE & KIRJALLI- SUUS:	väriäisti	—	muodontaju
	yksityiskohdat	—	kokonaisuudet
	viehättävyys	—	vakuuttavuus
	lyyrisyys	—	eppisyys
	kuvaa erityistä ja pinnallista	—	kuvaa yleistä ja syvää
YHTEISKUNTA- ELÄMÄ:	yksityisyys	—	julkisuus
	perhe	—	yhteiskunta, valtio
	epäsuora vaikuttaminen	—	suora vaikuttaminen
SYMBOLEJA:	sydän	—	pää
	sielu	—	käsi
	kuu	—	aurinko
	venus	—	mars
	köynnös	—	puu
	kylväjä	—	kyntäjä